Gl. Jou Concea 1. Apr. 1932.

Geografia cordială

La Radio : 1 Apr. 1932
Bucureşti

Georges Duhamel, scriitorul care ne-a vizitat de curând, a scris anul trecut o carte — Geografia cordială a Europei; un tânăr învăţat portughez a tipărit, tot anul trecut, un volum — Caligeografia — Geografie frumoasă; un neamţ — E. Sanders — a publicat în 1922 un studiu — Aesthetische Geographie; Un alt geograf — E. Banse — a publicat în 1924 studiul Die Seele der Geographie; în „Terra", opera geografică de curând apărută a prof. S. Mehedinţi, există un subcapitol care tratează despre Descriere estetică în Geografie; iar auditorii

acestui post de Radio îşi amintesc de frumoasa conferinţă, ţinută aici, anul trecut, de profesorul şi academicianul Gheorghe Vâlsan — care conferinţă se numea: Geografie şi poezie.

Toate cele de mai sus dovedesc prea suficient că Georges Duhamel are dreptate atunci când afirmă → ~~că, aşa cum este fizică, politică, economică, matematică, etc — geografia geografia aşa cum există o geografie fizică, una politică, una economică, aşa după~~ aşa cum geografie este fizică, politică, economică, matematică, etc., ea poate să fie — este, într'o anume latură a ei, — şi cordială

că, așa cum există o geografie fizică, una politică, alta economică, etc — există și una cordială, — adică, tot cu cuvintele lui, o geografie poetică, sentimentală, capricioasă și fantezistă. Capricioasă și fantezistă — adăugăm noi — geografie poate să fie numai când începe pe mâna poetului. Poetică, însă, poate să fie chiar la ea acasă — ~~între hotarele ei de știință~~ în științele geografice propriu zise.

~~În adevăr:~~

Și E fatal să se contamineze reciproc — geografia și poezia. ~~În adevăr~~, (în adevăr, mai mult decât oricare din surorile ei, geografia este o știință a naturii, a naturii în înțeles de peisagiu, de aspect și expresie a ~~feței~~ pământului; și mai mult: a naturii vii, însuflețite, care mereu își schimbă haina și podoabele în care se îmbracă. Deci o știință descriptivă și dinamică și vie, a formelor și peisagiului ~~mereu~~ care ~~evoluează~~ variază în spațiu și evoluează în timp. ~~în mișcare; în devenire.~~ — Dar peisagiul, ~~este,~~ ~~prin excelență, domeniul literar~~ (în acest înțeles, este prin excelență domeniul literaturii și poeziei. Și poezia a spus de multă vreme că tout paysage est un état d'âme." Iată, deci, de unde vine contaminarea reciprocă de care vorbeam — între poezie și geografie. E drept că geograful se duce în fața peisagiului, și descrie peisagiul, cu gând să învețe, mai mult — în vreme ce poetul se duce mai mult cu gândul să cânte peisagiul, să -/

ia părtaș la durerile și bucuriile lui; și e drept, iarăș, că poetul, oricât de frumos e peisagiul, el caută să-l facă și mai frumos în icoana lui din cuvinte, în timp ce geograful se declară mulțumit cu frumusețea atâta câtă e, neexagerând-o; și iarăș e drept că unele elemente din peisagiu pot părea poetului inutile — și deci lăsate de o parte — în vreme ce geograful, dimpotrivă, le poate găsi, tocmai pe ele, ca foarte vrednice de prins în tabloul descrierii sale;

Totuș, cu toate astea, și unul și altul, și geograful și poetul, în esență acelaș lucru fac: zugrăvesc ~~natura~~ peisagiul în cuvinte, îi prind în vocabule ~~ref~~ desenul, relieful și culorile, îi răsfrâng imaginea în apa clară a grainului. Numai că, și aici, haina în care poetul îmbracă peisagiul e din stofă mai strălucitoare, mai fină — dacă vreți, — decât aceea în care îl îmbracă geograful. În schimb, tăietura hainei de cuvinte a geografului ~~are tăietura mai elegantă~~ e mai pe talie, e mai fidelă și se mulează mai credincios pe forme ca dincolo, unde liniile sunt mai legere și mai mlădioase — din dorința de a fi mai elegante. Descrierea geografică izolează și distinge peisagiile unul de altul, mai mult decât descrierea literară, le descrie mai caracteristic, le personifică — dacă vreți.... Pe când dincolo „copiile după natură" ~~fiind~~ mai puțin fidele și peisagiul, drept aceea, nu mai e așa de mult, ce dincoace, o personalitate.

Dar nu numai pe calea aceasta, a descrierii peisagiului integral, vine geografia în atingere cu poezia. Mai e un fapt care face ca geografia să fie mai aproape de inima și simpatia, și preferința, poetului — decât oricare altă știință: acela că geografia este o știință de ansamblu, o sinteză de științe în sensul unei „filozofii naturale"; geografia, pentru cine e pătruns de spiritul și esența ei, e ca o mare armonie în care științele celelalte, ajutătoare și furnizoare ei, au rolul unor nuanțe, al unor detalii din care se țese Totul. Și o astfel de știință se înțelege că e mai aproape de sufletul poetului, ~~ca~~ e mai cuprinzătoare de poezie decât științele ~~celelalte~~ moleculare, unde calculul și erudiția prea ~~ade~~ măsoară cu milimetrul și secunda. ~~Geografia~~

Și, ca să ne întoarcem iar la descrierea geografică, ~~rep~~ se înțelege că, reproducând tablouri din natură, ~~ea~~ aceasta trebuie să folosească o limbă vie, colorată — cât de imagée, cum spune francezul. Imaginile trebuie să materializeze în cuvinte, dacă se poate spune, peisagiul — să-l facă concret; să te facă să vezi și să simți, aproape, cum din ele, din imagini, peisagiul crește, pe încetul, sub ochii tăi, — ca niște nouri cari se ridică în zare, isvorând unul după altul. — Așa să apară formele, liniile, desenul peisagiului.

Prin faptul că abordează peisagiile, că trebuie

să le descrie cu mijloace poetice; că este — după aceea — o ştiinţă a spaţiului dinamic — vie, deci, şi plină de mişcare şi ea —; şi este nu o ştiinţă searbădă, izolată în sine, ci una de ansamblu — o armonie, cum am spus, cu polein şi polen filozofic, —

Geografia se întrepătrunde mai din belşug cu poezia decât oricare alta dintre ştiinţe.

~~Şi nicăţiri nu se vede mai bine această~~ ~~întrepătrundere decât ob~~

~~Iar această întrepătrundere se poate surprinde în descrierile descrierile~~ ~~Această întrepătrundere se surprinde foarte uşor în descrierile literare de călătorie şi în poezia~~

Intrepătrunderea aceasta se poate foarte uşor surprinde în ~~descrierile literare de călătorie~~ operele de poezie descriptivă, pe o parte, şi în descrierile geografice, pe de alta: primele cuprind mai totdeauna — vorbim de cele vrednice de luat în seamă — o anumită doză de element geografic, iar ultimile ~~totdeauna~~ sunt pătrunse de poezia care totdeauna mocneşte în spatele tabloului. Descrierile după natură de pe vremea lui Chateaubriand — şi ale lui Chateaubriand chiar —, de pe vremea lui Loti şi Bernardin de Saint-Pierre sunt, e deptul, foarte puţin geografice — pentru că prea de tot vagi, necaracteristice.... Chiar la Goethe, ~~care~~ opera căruia, (Faust maicuseamă) are pasagii de poezie

prof n-a
pictat de
loc decât
l-a
citit elevii

La noi, Alexandru Vlahuță a scris pe vremuri o România pitorească, foarte gustată, și cu rostul ei – pe vremuri, dar puțin de tot pătrunsă de spiritul geografic. Astăzi, o descriere pitorească a României, făcută în felul operii lui Vlahuță, s-ar naște moartă dela început – pentrucă chiar pe marele public, astăzi, nu-l mai mulțumesc cuvintele, goale, oricât de scânteetoare ~~de mai~~ și de ~~sunătoare~~ patriotice ~~din toată~~ ar fi. O România pitorească, azi, care să placă și să pătrundă, numai un scriitor cu educație și spirit științific ar putea-o scrie. Iată acum un an, doi, s-a scris o România pitorească, exact în felul operii lui Vlahuță. Cine a auzit de ea? ~~întâmplat că o de adevărat~~ completă faptul cât una din cele mai frumoase pagini ale lui D-. Descriptiv geografică: Reverie

descriptivă care sunt adevărate capo d'opere ale acestui gen de literatură, — chiar la el descrierea după natură n'are decât puțin relief geografic. Dar iată, să zicem, poezia parnasiană — și, din ea, sonetele lui Hérédia mai cuseamă: câte sonete, atâtea mici tablouri din natură; — dintre care unele de reală valoare geografică, așa cum e, de pildă, vestitul Récif de Corail, pe care la respectiva lecție de geografie, tot profesorul ar trebui să-l citească elevilor. Și E caracteristic că pe acest sonet, ~~a fost foarte~~ adevărat sonet geografic — cum sunt încă multe din E volumul Trofeelor — ~~a fost tradus în românește, foarte bine, de un profesor universitar de geografie~~ l-am găsit tradus ~~într'o revistă~~ românească tocmai de un profesor universitar de geografie. ----

Și asta, pentru trecut. Astăzi, însă, când, ~~poeți~~ ca un răsunet al spiritului vremii

La noi, Vlahuță a scris și el o Românie pitorească foarte gustată și cu rostul ei, pe nemuri, dar ~~foarte~~ puțin de tot contaminată de spiritul geografic. Iar din poezia ~~descriptivă~~ propriu zisă, românească, desprind bucata descriptivă Reverie din poeziile lui D. Anghel; e una din cele mai frumoase bucăți ale poetului — și, caracteristic, cea mai geografică din toate, un tablou din linii mari și imagini ample al peisajului polar —; cu siguranță că e scrisă în urma lecturii neunei călătorii polare.

Astăzi, în adevăr, la noi și aiurea, ~~Dar~~ ~~care~~ poeții și scriitorii de reală valoare se pătrund parcă și ei tot mai mult de spiritul științific al preciziei în descrierile după natură; ~~iar~~ poezia descriptivă se face tot mai mult pe baza unei bogate informații culeasă de visu sau din lectură; — și astfel, poetul încorporează în opera lui tot mai mult element și spirit geografic. Iată de pildă vestitul Voyage autour du monde al lui Blasco Ibanez: profesorul Mahedinți îl citează de o sumă de ori în lucrarea sa: Coordonate geografice — civilizație și cultură... Descriere liberă, deci, dar scrisă — oarecum — și în spirit geografic, plină de material documentar pentru geografie. Dar Geografia cordială a lui George Duhamel? Cele trei capitole despre Olanda, Grecia și Finlanda pot fi privite ca trei splendide lecții de geografie pe care le-ar savura și elevii cei mai leneși

---- „Vrem merge spre Nord. Mă vom întoarce în Finlanda, țara țăranilor rustici, a eroilor care ară pământul negru, taie arbori mari, construesc colibe și bărci, trag cu arcul, sunt de cea /

Și în multe opere
geografice se găsesc citați
scriitori

Iată de pildă
Costa de Beauregard
a prof. [illegible] G. Vâlsan,
pe care
citindu-l,

--- Țara celor treizeci și cinci de mii de lacuri, a vechilor orașe noui (vechi prin trecutul, istoria și înțelepciunea lor; noui prin aceea că, fiind din lemn și cazând prea des pradă focului, se reconstruiesc de mai multe ori pe secol), țara râurilor vagabonde, a pădurilor întinse, a landelor mirositoare, a zăpezii suverane, a iernii imaculate "--- Géographie pour tous, ~~à la portée de tous~~. Nicio pagină din volum nu e vorbă goală; — date, precizări — la tot locul. (Să nu uităm, însă, că scriitorul Duhamel purcede din omul de știință Duhamel — că el posedă deopotrivă intuiția geniului poetic și spiritul de observație al fostului medic, spirit care dacă nu se mai exercită în clinică și laborator — se exercită pe ~~teren~~ teren).

Dar sunt și opere geografice — descrieri geografice, mai ales — c cuprinzând sufl și în poezie.

Asta, cu privire la elementul geografic care se poate surprinde în descrierile literare de călătorie și în poezie descriptivă. Tar dacă e vorba, acum, să dăm un exemplu de câtă și ce fel de ~~poiezie~~ poezie se poate surprinde într'o ~~descriere~~ operă sau o descriere geografică, n'avem decât să amintim de ~~lucrare~~ Coasta de Argint a profesorului geograf G. Vâlsan ---- „Piramidele și râpele Balcicului par de alabastru, apoi de ambră, apoi par panere ~~de~~ cu roze, apoi grămezi de liliac și violete. O inundație de azur acopere tot orizontul. Dealurile armonioase

IX

Dinspre Ekvene devin transparente... Iată o barcă cu pânze, care nu știi dacă plutește în azurul mării sau în apele cerului"------ Și, mai departe, ~~răsăritul lunii~~: „cu mult înainte de răsăritul lunii pe cer joacă văpăi care se topesc unele într'altele, dela violetul albăstrui risipit pe fața apei, la rozul stins ca o flacără de spirit, până la verdele oriental în care se sbate prima stea... Și, după acest preludiu în surdină, departe, se ivește o pârere de lumină, apoi un sloiu roșu întunecat apărând și dispărând în aburi, apoi se îndeplinește ceremonialul solemn al răsăritului — la care iau parte toate puterile naturii, și luna apare, aproape groaznică, turtită între cer și ape, atât de grea și de imensă, că nu ai crede că s'ar mai puteà înălță dela fața pământului"---- Iată, ce fel de poezie se găsește risipită, ca o pulbere întregitoare a tabloului geografic, în lucrarea geografului pomenit. Citind-o, ești ispitit să-l imiți pe d. Tudor Arghezi care, vorbind deunăzi de un mare avocat, spuneà că, atunci când vorbeà el, îți dădeai socoteala că și literatura cea mai bună nu mai valorează nimic.... Așà și cu Coasta de Argint a geografului: Citind-o, îți vine să te întrebi: ce mai caută

x

atâtia pictori, vara, la Balcic — când ~~tot farmecul și pitorescul Coastei de Argint zace prins așa de pictural și poetic în lucrarea pomenită așa cum ați văzut în descrierea geografică amintită?~~ ! există această neîntrecută, picturală și poetică, descriere geografică? Deci:

După cum poezia și literatura descriptivă se alimentează în bună parte cu material geografic, așa descrierile geografice nu se pot sustrage poeziei, pe care o închid în ele chiar fără s'o mărturisească, — în forma ei ce poezie parnasiană. Hotărât, ~~deci, prin~~ Deci: Din imperiul științei se trece în acela ~~prin latura ei descriptivă, geografia se situează la hotarul dintre știință și poiezie.~~ al poeziei prin latura descriptivă a geografiei, prin descrierile geografice — ceeace înseamnă, în treacăt fie spus, că mai e o geografie — știință pură, cea explicativă, unde aproape că nu se știe ce e aici: poezie.

II

Dar această conferință a fost anunțată sub titlul de <u>Geografia cordială</u>. Numirea se datorește lui Duhamel, cum am spus, care Duhamel el însuș ~~ce~~ ne spune că prin <u>geografie cordială</u> trebuie să înțelegem o geografie poetică, sentimentală, capricioasă, fantezistă. Ne permitem să credem că Duhamel, explicând termenul, nu și-a tradus el însuș destul de bine gândul. De aceea, parcă nici nouă nu ne vine să acceptăm această traducere. Mai întâi: Duhamel, așa cum îl definea deunăzi un scriitor ~~român~~

și asă cum îl definește întreaga lui operă, „este o mare inimă, plină numai de bunătate omenească"; ~~în adevăr~~, în construcția contemporană personalitatea lui Duhamel este înrădăcinată mai ales prin ceeace — ~~omenescul~~ „omenesc, bun și fratern" aduce literatura lui. ~~Duhamel e o mare inimă și un mare suflet care iubește totul și toate ca în „Lanțurile" vestita poezie a lui Sully Prudhomme — Les Chaînes: j'ai voulu tout aimer ... iubește totul și toate și mai ales pe om.~~ „A iubi pe om și a-l abate ~~Să iubim pe om și să-l abatem~~ din calea unei pseudo-civilizații pentru care cultul mașinei de pace și de război este cuvântul de ordine: — aceasta e misiunea lui Georges Duhamel. Ale lui sunt cuvintele: „Civilizația, adevărata", la care adesea mă gândesc, este în imaginația mea ca un cor de voci armonioase cântând un imn, ca o statuă de marmoră pe o colină arsă de soare, ca un om care ar spune: „iubiți-vă unii pe alții" și „răsplătiți răul cu binele" — etc.... căci dacă nu e în inima omului, civilizația nu e nicăiri." Ăsta e omul și aceasta e opera. — Dela omul și scriitorul acesta, ~~noi am~~ „francez-cetățean al lumii" cum însuș se mărturisește, parcă am cere ~~noi am fi vrut~~ o altă explicare — decât cea de mai sus — a ceeace trebuie să înțelegem prin geografia lui cordială: o geografie etică, înainte de poetică și pe lângă poetică.

O geografie a iubirii de oameni, care să ne învețe, ca o religie, a ne respectă și iubi între noi. Și spunem etică, pentrucă și termenul de cordial însuș implica ideea aceasta de etic mai mult ca pe cea de estetic. Totuș, geografia cordială a lui Duhamel tocmai aceasta e: o geografie etică, o religie; un imn de iubire închinat peisagiului, pământului și mai ales omului. Cartea de care vorbim e îmbrățișarea caldă a unui mare suflet, dată celor trei țări și popoare de care se ocupă. Și Geografia cordială a lui Duhamel este, totodată, o protestare împotriva mașinismului dezumanizant al vremii noastre; e, în ea, ~~și~~ ceva din atitudinea lui Rousseau, par'că: îndemn pentru o viață mai simplă, mai naturală, mai puțin artificială. ~~Mașinismul contemporan și civilizația contemporană toată — dezumanizează pe om. Trăim cu ceasul în mână, măsurăm cu sutimea de secundă, trăim o viață prea artificială, uscată de suflet, în ritm din ce în ce mai trepidant, atât de departe de vremea când poetul ciopleà și câte zece ani la un singur sonet — cum observă undeva Paul Verlaine.~~ Mașinismul aduce uniformizarea și ~~ex~~ peisagiului; — ~~atunci~~ ~~când nu aduce sluțirea sau distrugerea totală a lui peisagiului geografic primitiv; aduce~~

uniformizarea vieții, a obiceiurilor, a credințelor; distruge varietatea și pitorescul — din natură și din sufletul omului. Duhamel caută și găsește un refugiu, din fața vântului acestuia uniformizant, — tocmai în evocarea și cântecul peisagiilor și popoarelor care au rămas mai mult ele însăle. Despre Finlanda, de pildă, scrie într'un loc: este țara culturii armonioase; civilizația, acolo, nu e nebună, ci prudentă, todeauna temperată, în vederile și în opera ei, de un climat care, din fericire, cheamă și reține pe om în marginea decenței...

Un astfel de scriitor și un astfel de suflet, cu o misiune ca ceea pe care am văzut-o (să nu uităm „Scenele din viața viitoare") era firesc să vadă în geografie — ca știință a descrierii țărilor și a oamenilor — o știință cordială, etică, și să caute să activeze prin ea la iubirea pentru om și pentru peisagiu; — mai ales ~~acelui om și acelui peisagiu~~ a omului și peisagiului încă neslutite de civilizația contemporană. Și s'o recomande ca atare. Era firesc, ~~spunem~~, dată fiind structura sufletească a lui Duhamel; și, după aceea, era firesc pentrucă dintre științe niciuna nu duce mai deadruptul la înțelegerea și iubirea pentru om — decât geografia. Ea-l privește pe acesta pe întreaga suprafață a pământului, descoperindu-l peste tot cu aceeași misiune, sub acelaș cer pentru toți, purtat

De acelaş neastâmpăr peste ~~tot~~, cu inima cuib de griji, adăpostind în ea când bucuria şi liniştea, când durerea şi neastâmpărul. Poate că nicio lectură alta nu trezeşte în sufletul omului acea poezie care naşte morala şi dragostea de aproapele, pe care o trezeşte o geografie în spiritul celei preconizate de Duhamel. Şi în insulele oceanice, trăind de azi pe mâine, şi pe plaiurile norvegiene unde-~~dus~~ şi construeşte singur o bucată de ogor din pământ cărat în spinare cu sacul, şi asudând pe bărăganele României, omul e acelaş peste tot, ~~acelaş aluat,~~ o clipă bucurându-se şi zece necăjindu-se. ~~acelaş fel. Mereu frământat de gânduri şi griji — cum scrie undeva, în Faust.~~ Paul Claudel, scriitorul care prin natura ocupaţiilor lui a călcat, ca şi Duhamel, atâtea ţări şi a văzut atâtea popoare şi a învăţat, drept aceea, să înţeleagă şi să iubească cu adevărat pe om — indiferent de unde e şi cine e — a spus cândva că, dacă s'ar învăţa şi s'ar citi mai multă geografie — înţelegând ~~a~~ geografia tot în felul lui Duhamel — ar fi mai multă iubire între oameni, mai multă pace în suflete.

Între multele şi minunatele versuri pe care

le-a scris Goethe, sunt si următoarele patru:

Gottes ist der Okzident,
Gottes ist der Orient —
Nord- und südliches Gelände
Ruht in Frieden seiner Hände, — adică:

Al Domnului este Orientul, al Domnului este Occidentul; ,tinuturile dela miazănoapte si dela miazăzi, toate, odihnesc la fel în pacea mâinilor sale". Cu alte cuvinte, Toți si toate ale lumii acesteia, suntem deopotrivă în ochii Lui si în sufletul Lui. Si din toate stiințele câte se interesează de om și-l studiază, niciuna — cum spuneam — nu ne furișează în suflet această nobilă concepție, încetul pe încetul, cum ne-o ~~furișe~~ insinuează geografia, stiința-între-a ocupațiilor și a grijilor și a frământărilor omului de pretutindeni, fiecare în cadrul poporului său și între hotarele țării lui. Tot geografia ne învață cât adevăr e într'o altă vorbă a lui Goethe: popoarele sunt ființe necesare și involuntare — necesare si involuntare, existente prin voia Domnului, ca râul și ca pajiștea; nuante, tonuri, în marea armonie a creațiunii, toate necesare. Și mai scrie, tot Goethe, altundeva: există o treaptă a culturii unde ura de alții dispare cu totul și unde stai oarecum deasupra nați-

- unilor, așà că resinți fericirea sau durerea unui popor vecin ~~așà~~ casi cum ar fi ale propriei tale națiuni. Această treaptă ~~naturală~~ culturală a fost conformă firii mele"--- Este oare, între obiectele care se predau în școli copiilor — mari și mici — este vreunul care să ~~mâie și să~~ pregătească mai temeinic sufletele pentru ~~spre~~ vremea în care rândurile de mai sus ale lui Goethe vor fi o realitate, — (să le pregătească mai temeinic decât geografia — în spiritul în care o înțelege și o scrie Duhamel? Poate că, într'o măsură, istoria — dar nu o istorie ca cea de până azi, șovină peste tot, ci o istorie tot cordială, tot etică, în felul să zicem al acelei admirabile schițe de istorie universală scrisă de Wells. Numai că, astăzi, în împrejurările pe care le trăim, te întrebi dacă o geografie și o istorie cordială ar puteà naște și ar puteà trăi. Manualele din școli, la multe popoare, încă, ~~mai ales pe la unii din vecinii noștri~~, sunt departe de a fi cordiale — mai ales cele istorice, și mai ales schițele cartografice ale geografiei naționale și a celei din vecini. Dezarmarea morală de care se tot vorbește și care de loc nu se înfăptuește, din școală va trebui să înceapă — și anume: prin geografie și istorie. Dar,

Încă odată: când va fi, oare, plinirea vremii aceleia? Ne vin iată în minte însângeratele ~~apele~~ ape și maluri ale Nistrului. ~~Și punem punct~~.

Și punem punct.

Totuș, ~~poate că a reușit suficient~~, ~~din cele de mai sus, că, pe lângă estetică și plină uneori de poezie, geografie trebuie privită ca fiind și o știință prin excelență etică. O altă față și o altă valoare a ei.~~

Ion Conea

Asistent la Inst. de Geografie al Universității

București,

1 Aprilie 1932